

T Ü R M O B

TÜRKİYE SERBEST MUHASEBECİ MALİ MÜŞAVİRLER
VE YEMİNLİ MALİ MÜŞAVİRLER ODALARI BİRLİĞİ
(UNION OF CHAMBERS OF CERTIFIED PUBLIC ACCOUNTANTS OF TURKEY)

Türkiye Ekonomisinde DOLARİZASYON RAPORU

Ekonomide son aylarda yaşanan olağan dışı gelişmeler, dolarizasyon olgusunun sorgulanmasını beraberinde getirdi. Çünkü Türkiye ekonomisinde var olan birikmiş yapısal sorunlar yanında, yaşanan dönemsel dalgalanmalar ve zaman zaman beliren riskler ile dolarizasyon olgusu arasında neden-sonuç ya da etki-tepki ilişkisi bulunuyor.

Ekonomide son aylardaki gelişmelere baktığımızda en çarpıcı gelişmenin döviz cephesinde olduğu göze çarpıyor. TL, bir süredir yabancı paralara karşı hızla değer yitiriyor. Özellikle yaz aylarından bu yana döviz kurlarında hızlı artışlar sürüyor. Yılbaşından bu yana ise döviz piyasasında adeta baş döndüren hareketler yaşanıyor. Orta Vadeli Programda 2017'nin ortalama kuru 3,18 TL olarak öngörülüp tüm makro ekonomik hesap ve tahminler buna göre yapılırken, dolar kuru Ocak ayında 3,94'ü aşarak tüm zamanların en yüksekini gördü ve halen 3,70 TL dolayında seyrediyor.

Dolar başta yabancı dövizlerin TL karşısında hızla değer kazanmasının iç ve dış nedenleri bulunuyor.

- Amerikan Merkez Bankası Fed'in önceki yıllarda izlenen parasal genişleme nedeniyle gelişmekte olan ekonomilere akan sermayenin tekrar ülkesine dönmesine etki eden faiz artırımları sürecine girmesi, doları tüm dünyada güçlendiriyor.
- Türk siyasal sisteminde köklü bir dönüşüme yol açacak Anayasa değişiklik paketi ile ilgili süreç piyasaların yakın takibinde. Yüksek miktardaki kısa vadeli yükümlülükler nedeniyle var olan büyük çaptaki dış kaynak ihtiyacına karşılık, siyasi ve jeopolitik risk algısı gibi faktörler nedeniyle sermaye girişlerinde yavaşlama, TL'nin değer kaybını büyütüyor. Uluslararası rating kuruluşlarının Türkiye'ye yönelik not indirimi ve negatif değerlendirmeleri bu süreci güçlendiriyor. Türkiye, ulusal paranın dolara karşı değer kaybında diğer ülkelerden negatif olarak ayrışıyor.

TL'DEKİ DEĞER KAYBININ ETKİLERİ

Dolar kurundaki her 1 Kuruşluk artış, Türkiye'nin toplam dış borçlarının karşılığını 4,2 milyar lira büyütüyor. En yeni veri olarak Eylül 2016 sonu düzeyi açıklanan dış borç stoku, bu tarih itibariyle 416,7 milyar dolar düzeyinde. Dolar/TL kuru o tarihte 3 TL düzeyinde bulunuyordu. O tarihten bu yana dalgalı bir seyirle 3.90 TL'li düzeyleri gören dolar kurunda Şubat başı itibariyle 3,77 TL'lik cari düzeyi baz aldığımızda, bu sürede kurda yaşanan 83 kuruşluk artışın, dış borca 320 milyar TL'lik kur farkı yüklediği görülüyor.

Önümüzdeki bir yıl içinde 164 milyar dolarlık dış borç servisi gerçekleştirmesi gereken Türkiye, cari açık finansmanı ile birlikte 200 milyar doların üzerinde net döviz girişine ihtiyaç duyuyor. Özellikle reel sektörün yüksek boyutlardaki döviz pozisyon açığı, Türkiye ekonomisini dış kaynak girişine aşırı bağımlı kılıyor.

Bu koşullarda iç ve dış gelişmelerin etkisiyle sermaye girişlerinin hız kesmesi, dolar ve diğer dövizlerin TL karşısında hızla değerlenmesine yol açıyor.

Dövizde kronikleşen yükseliş eğilimi, maliyet enflasyonuna yol açarken, döviz açığı bulunan firmaların bilançoları üzerinde olumsuz etki yapıyor, ithal girdiye bağımlı sanayi kolları başta üretimi baskılıyor, yatırımları caydırıyor.

Bu süreçte, dış kaynak girişlerini artıracak önlemlerin yanında yurt içi yerleşiklerin döviz cinsi birikimleri önem kazanıyor. Türkiye ekonomisinde yükümlülük dolarizasyonu yanında (yastık altı hariç) bankacılık sisteminde yüksek tutardaki döviz mevduatları başta olmak üzere önemli boyutlarda varlık dolarizasyonu da dikkati çekiyor.

DOLARİZASYON (PARA İKAMESİ) NEDİR?

Bir ülkedeki yerleşiklerin ekonomide değişim aracı, hesap birimi ve değer biriktirme aracı olarak kendi ulusal paraları yerine yabancı para kullanmasına “**dolarizasyon**” deniyor.

Türkiye ekonomisi için bu kavram, bir ülkenin ulusal parasını tamamen bırakıp, yabancı para birimini resmi para birimi olarak kabul etmesi olan “**tam dolarizasyon**” değil, yüksek enflasyon ve belirsizlik ortamında ulusal paranın olası değer kaybından korunmak amacıyla, ulusal para yerine yabancı para cinsinden finansal varlıkları tercih etmesi olan “**kısmi dolarizasyon**” şeklinde karşımıza çıkıyor.

Genelde dolarizasyon ilk aşamada, yabancı para cinsinden varlıkların değer biriktirme aracı olarak kullanımıyla ortaya çıkan “**varlık ikamesi**” şeklinde gelişiyor. Öte yandan, özellikle gelişmekte olan piyasalarda yakın geçmişte sıkça yaşanan bankacılık krizleri, iktisat literatürüne varlık dolarizasyonunun yanı sıra “**yükümlülük dolarizasyonu**” kavramını da eklemiş bulunuyor. Yükümlülük dolarizasyonu; kamu ve özel ekonomik birimlerin, yabancı para cinsinden büyük miktarda yükümlülüklerinin bulunması anlamına geliyor.

Hem varlık hem de yükümlülük dolarizasyonları tek bir başlık altında toplanarak “**finansal dolarizasyon**” olarak adlandırılıyor. Finansal dolarizasyon, bir ülkedeki yerleşiklerin, hem varlık hem de yükümlülüklerini yabancı para cinsinden tutma eğilimleri olarak tanımlanıyor. (Not: Uluslararası ticarete konu olan döviz işlemleri dolarizasyon değil.)

TÜRKİYE EKONOMİSİNDE DOLARİZASYON HANGİ BOYUTTA?

Dolarizasyonun boyutlarını ölçmek için yerli bankalardaki döviz tevdiat hesaplarının geniş tanımlı (broad money) para arzına (M2Y) oranına bakmak gerekiyor. Uluslararası Para Fonu'nun (IMF) kriterlerine göre bu oranın %30'u aştığı ülkeler yüksek düzeyde dolarizasyonu, %16'yı aştığı ülkeler de orta düzeyde dolarizasyonu olduğu kabul ediliyor.

Türkiye'de döviz tevdiat hesapları 20 Ocak itibariyle para arzı M2Y'nin yaklaşık yüzde 27'si düzeyinde. Buna göre Türkiye ekonomisi, yüksek dolarizasyon sınırına çok yakın bir noktada bulunuyor.

Bir ülkedeki varlık dolarizasyon derecesinin en iyi göstergesinin, hane halkı ve firmaların (banka dışı kesim), yabancı para portföyünün toplam portföy içindeki payı olduğu belirtiliyor.

Yükümlülük dolarizasyonu ise yurt içi yerleşiklerin yabancı para cinsinden yükümlülüklerinin toplam yükümlülükleri içindeki payını ifade ediyor.

MEVDUATTAKİ DOLARİZASYON...

- ✚ Türkiye'de yurt içi yerleşiklerin 2016 sonu itibariyle 1 trilyon 358 milyar 744,6 milyon TL olan toplam mevduatının 512 milyar 487,4 milyon lira (146 milyar 242 milyon dolar) ile yüzde 37,7'sini döviz tevdiat hesapları oluşturuyor.
- ✚ Aynı tarih itibariyle yaklaşık 17 milyar TL olan kıymetli maden depo hesapları da dahil edildiğinde dolarizasyon oranı yüzde 39'a ulaşıyor.
- ✚ 2016 sonu itibariyle toplam hacmi 829,3 milyar lira olan Türk parası mevduatların toplam mevduat hacmindeki payı yüzde 61'de kalıyor.
- ✚ Mevduatta dolarizasyon oranı, hesap büyüklüğü ile doğrudan orantılı biçimde artıyor. Hesap büyüklüklerine göre dağılımına bakıldığında; 10 bin TL'ye kadar olan toplam hesaplarda yüzde 14 olan DTH ve KMDH oranı, 1 milyon TL'nin üzerindeki hesaplarda yüzde 47,8'e ulaşıyor.
- ✚ Türk vatandaşlarının sahip olduğu toplam döviz mevduatı, 2016 yılı itibariyle IMF veri tabanında kayıtlı 188 ülkeden 135'inin gayri safi yurt içi hasılasından daha büyük bir hacim oluşturuyor.

Mevduatın türler itibariyle dağılımı (Aralık 2016; Milyon TL)

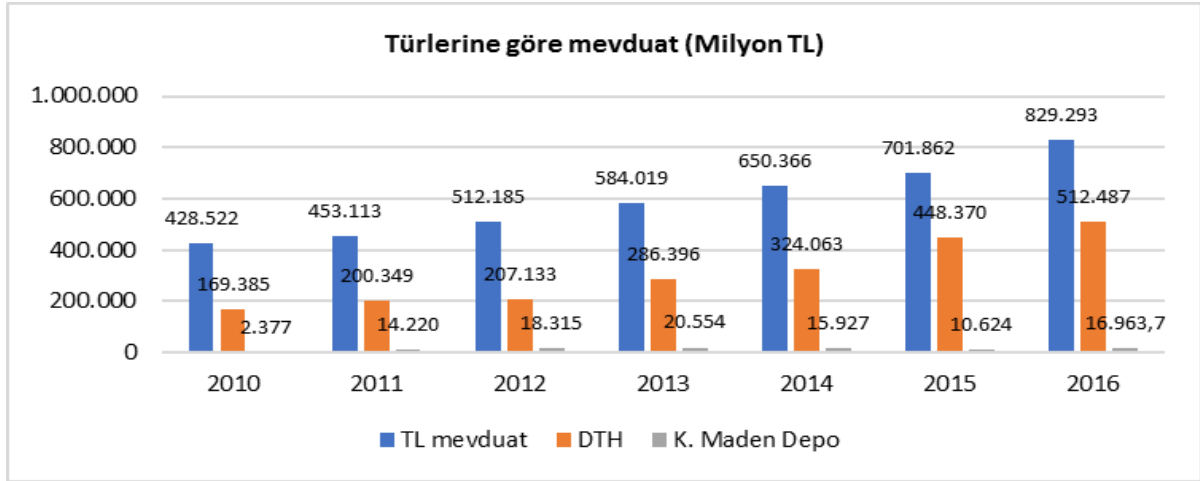
	TL Mevduat	Döviz Mevduatı	Kıymetli Depo H.	Toplam	Dolarizasyon (1) (%)	Dolarizasyon (2) (%)
10 Bin TL'ye Kadar	40.249,6	5.036,0	1.517,7	46.803,2	10,8	14,0
10 Bin-50 Bin TL Arası	94.080,9	25.137,6	4.931,3	124.149,8	20,2	24,2
50 Bin-250 Bin TL Arası	182.266,9	65.455,3	5.141,7	252.863,9	25,9	27,9
250 Bin -1 Milyon TL Arası	138.945,1	78.331,9	2.310,1	219.587,0	35,7	36,7
1 Milyon TL Üzeri	373.751,0	338.526,6	3.063,0	715.340,6	47,3	47,8
TOPLAM	829.293,5	512.487,4	16.963,7	1.358.744,6	37,7	39,0

(1) DTH'nin toplam mevduat hacmindeki payına göre

(2) DTH+KMDH'nin payına göre

DTH, SON 6 YILDA ÜÇE KATLANDI

- ✚ Döviz Tevdiat Hesapları, son 6 yılda hızlı bir artış gösterdi.
- ✚ Bankalardaki yurt içi yerleşiklere ait toplam DTH'nin 2010 sonunda 110,6 milyar dolar olan hacmi, dolar cinsinden yüzde 32,3 büyüyerek 2016 sonunda 146,2 milyar dolara yükseldi.
- ✚ 2010 sonunda 169,4 milyar TL olan toplam DTH'nin Türk parası cinsinden tutarı ise yüzde 202,6 oranında büyüyerek 2016 sonu itibariyle 512,5 milyar liraya ulaştı.
- ✚ Aynı dönemde kıymetli maden depo hesaplarının hacmi de yüzde 614 (6 kattan fazla) artarak 2,3 milyar TL'den 17 milyara ulaştı.
- ✚ TL mevduatlardaki birikimlerin hacmi ise bu dönemde 93,5'lik bir artışla 428,5 milyar liradan 829,3 milyara yükseldi.

DOLAR BOZDURMA KAMPANYALARI

Kurlardaki hızlı yükselişe karşı, hükümet ile çeşitli kurum ve kuruluşlar “dolar bozdurma” kampanyaları gerçekleştirdi.

Bankalardaki döviz mevduat hesaplarının (DTH) aylara göre seyrine baktığımızda, bu hesapların toplam hacminin Nisan-Ekim döneminde dolar cinsinden önemli miktarda azaldığı, buna karşılık pariteye bağlı olarak bunların Türk parası cinsinden tutarının arttığı, Kasım-Aralık aylarında ise DTH'nin dolar cinsinden yeniden artışa geçtiği dikkati çekiyor.

BDDK verilerine göre döviz mevduatının 2015 sonunda 154,7 milyar dolar olan hacmi, Nisan 2016 sonunda 166 milyar doları aştı. Söz konusu hacim, izleyen dönemde azalarak Ekim sonunda 143,3 milyar dolara kadar indi. İzleyen dönemde yeniden artışa geçen döviz mevduatı Kasım sonunda 144,8 milyar, Aralık sonunda 146,2 milyar dolar oldu.

DTH'nin 2015 sonunda 701,9 milyar TL olan tutarı ise sürekli artarak 2016 sonunda 829,3 milyar TL'ye ulaştı.

Bankalardaki mevduat hesaplarının son dönemdeki seyri

	TL mevduat (Milyon TL)	DÖVİZ MEVDUATI		K. M. D. H. (Milyon TL)	TOPLAM (Milyon TL)
		Milyon TL	Milyon \$		
Aralık 2015	701.862	448.370	154.730	10.624	1.160.856
Ocak 2016	708.131	446.002	150.994	10.044	1.164.177
Şubat 2016	722.638	452.574	154.074	9.699	1.184.911
Mart 2016	716.076	460.601	163.970	9.872	1.186.549
Nisan 2016	716.459	462.672	166.021	9.884	1.189.015
Mayıs 2016	740.616	463.533	157.952	9.659	1.213.808
Haziran 2016	752.596	453.449	157.885	9.303	1.215.348
Temmuz 2016	776.132	442.437	148.171	9.437	1.228.006
Ağustos 2016	779.488	439.204	149.282	10.210	1.228.902
Eylül 2016	802.702	434.764	145.428	10.682	1.248.148
Ekim 2016	815.617	442.839	143.373	12.545	1.271.001
Kasım 2016	827.146	493.807	144.763	12.767	1.333.720
Aralık 2016	829.293	512.487	146.242	16.964	1.358.745

DTH'IN BÜYÜK BÖLÜMÜ GERÇEK KİŞİLERİN

- ✚ Yurt içi yerleşiklerin 2016 sonu itibariyle 512,5 milyar lira olan toplam Döviz Tevdiat Hesaplarının 298,9 milyar lira ile yüzde 58,3'ü gerçek kişilere ait.
- ✚ Resmi kuruluşların 4.8 milyar, ticari ve diğer kuruluşların ise toplam 208,8 milyar liralık Döviz Tevdiat Hesabı bulunuyor.
- ✚ Bu veriler, ekonomideki aktörler içinde şirketler ve diğer tüzel kişilerden öte, asıl olarak “gerçek kişi” statüsündeki vatandaşların bir tasarruf aracı olarak döviz tercih ettiklerini ve döviz biriktirdiklerini gösteriyor.
- ✚ Resmi kurumlar ve şirketlerin, faaliyetleri ile ilgili çeşitli ticari işlemleri ve döviz yükümlülükleri dolayısıyla zaten belli oranda döviz varlığına sahip olması gerekiyor.

Döviz Tevdiat Hesaplarının sahipliğe göre dağılımı (Aralık 2016; Milyon TL)

	Gerçek Kişiler	Resmi Kuruluşlar	Ticari ve Diğ. Kurul.	TOPLAM
10 Bin TL'ye Kadar	4.717,1	3,3	315,5	5.036,0
10 Bin-50 Bin TL Arası	23.727,5	35,5	1.374,7	25.137,6
50 Bin-250 Bin TL Arası	59.477,0	88,4	5.889,9	65.455,3
250 Bin -1 Milyon TL Arası	65.341,1	136,5	12.854,3	78.331,9
1 Milyon TL Üzeri	145.619,9	4.502,1	188.404,6	338.526,6
TOPLAM	298.882,6	4.765,8	208.839,0	512.487,4
Döviz mevduatının ne kadarı kimin? (%)	58,3	0,9	40,8	100,0

TASARRUF MEVDUATININ YAPISI

- ✚ Hem tasarruf mevduatı niteliğindeki mevduat hesaplarında yabancı paranın payı %40'a yaklaşıyor.
- ✚ 2016 sonu itibariyle 813,2 milyar lira ile toplam mevduatın yaklaşık yüzde 60'ını tasarruf mevduatı oluşturuyor.
- ✚ Tasarruf mevduatı içinde yabancı para hesapların tutarı 314,9 milyar TL'ye, oranı yüzde 39'a ulaşıyor.

- ✚ Bu tarihte 545,5 milyar TL olan diğer mevduatın da 214,7 milyarı lira ile yüzde 39'dan fazlası yabancı para cinsinden.

Tasarruf mevduatı ve diğer mevduat (Milyon TL)

Tasarruf Mevduatı	TL	498.392
	YABANCI PARA (*)	314.827
	TOPLAM	813.219
	Dolarizasyon (%)	38,7
Diğer Mevduat	TL	330.870
	YABANCI PARA (*)	214.656
	TOPLAM	545.526
	Dolarizasyon (%)	39,3
TOPLAM MEVDUAT	TL	829.262
	YABANCI PARA (*)	529.483
	TOPLAM	1.358.745
	Dolarizasyon (%)	39,0

(*) Kıymetli maden depo hesapları dahil.

DÖVİZ MEVDUATININ YARISI İSTANBUL'DA

- ✚ BDDK'nın iller bazındaki verilerine göre Aralık 2016 sonu itibariyle 529,4 milyar lira olan Türkiye'deki toplam yabancı para mevduat hacmi baz alındığında bunun 300,7 milyar TL ile yüzde 46,8'i İstanbul'da yaşayan yurttışlara ait bulunuyor.
- ✚ Toplam yabancı para mevduat hacminde Ankara 67 milyar TL ve yüzde 15,7 payla ikinci, İzmir 25,8 milyar TL yüzde 5,7 payla üçüncü sırada.
- ✚ Daha sonra sırasıyla Bursa, Kocaeli, Antalya, Gaziantep Kayseri, Konya ve Hatay geliyor.
- ✚ En fazla döviz hesabına sahip ilk 10 ildeki toplam yabancı para mevduatı 450 milyar liraya, bunun Türkiye'deki toplam yabancı para mevduat hacmindeki payı yüzde 85'e ulaşıyor.
- ✚ Söz konusu 10 ilin 624,1 milyar lira olan TL mevduat hesaplarının toplam TL mevduat hacmi içindeki payı ise yüzde 75,3.

Yabancı para mevduatın en büyük bölümüne sahip 10 il (Aralık 2016)

Şehir	Milyon TL			PAY (%)		
	TL	YABANCI PARA (*)	TOPLAM	TL	YABANCI PARA (*)	TOPLAM
İSTANBUL	335.680,2	300.702,0	636.382,2	40,5	56,8	46,8
ANKARA	146.354,1	67.033,8	213.387,9	17,6	12,7	15,7
İZMİR	51.139,7	25.806,2	76.945,9	6,2	4,9	5,7
BURSA	22.914,0	12.755,4	35.669,4	2,8	2,4	2,6
KOCAELİ	15.882,6	11.850,2	27.732,8	1,9	2,2	2,0
ANTALYA	20.382,6	10.499,0	30.881,6	2,5	2,0	2,3
GAZİANTEP	6.863,2	5.770,3	12.633,5	0,8	1,1	0,9
KAYSERİ	7.061,3	5.555,3	12.616,6	0,9	1,0	0,9
KONYA	10.574,5	4.999,1	15.573,7	1,3	0,9	1,1
HATAY	7.251,5	4.997,8	12.249,3	0,9	0,9	0,9
10 il	624.103,7	449.969,2	1.074.072,9	75,3	85,0	79,0
Diğer iller	205.157,8	79.513,8	284.671,6	24,7	15,0	21,0
TÜRKİYE	829.261,6	529.483,0	1.358.744,6	100,0	100,0	100,0

(*) Kıymetli maden depo hesapları dahil.

EN DÖVİZCİ İLLER ORTA ANADOLU'DA

- İller bazında tasarruf mevduatı hacmi içinde dövizin payının en yüksek olduğu ilk 4 il, Orta Anadolu'da...
- 2016 sonu itibariyle bankalardaki her 100 TL'lik mevduatın Nevşehir'de 55,3, Aksaray'da 53,7, Yozgat'ta 50,4 ve Kırşehir'de 59,9 lirası, yabancı para hesaplarında bulunuyor.
- Tasarruf mevduatı içinde yabancı paranın payında bu illeri yüzde 47,1'le İstanbul, yüzde 47 ile Iğdır, yüzde 46,1'le Kayseri, yüzde 43,7 ile Kütahya, yüzde 42,6 ile Hatay ve yüzde 41,7 ile Bayburt izliyor.
- Toplam mevduat hacmi içinde yabancı paranın payına göre en yüksek dolarizasyon oranı da yüzde 48,3'le Nevşehir'de.
- Toplam mevduatlardaki yabancı para hesapların payında bu ili yüzde 47,3'le İstanbul, yüzde 46,6 ile Aksaray, yüzde 45,7 ile Gaziantep, yüzde 44'le Kayseri izliyor.
- Yozgat, Kocaeli, Kırşehir, Hatay ve Iğdır, toplam mevduat hacminde dolarizasyonun en yüksek olduğu ilk 10 il arasında yer alıyor.

2016 itibariyle tasarruflardaki dolarizasyon oranı (YP/Toplam; %)

TASARRUF MEVDUATI		DİĞER MEVDUAT		TOPLAM MEVDUAT	
NEVŞEHİR	55,3	GAZİANTEP	58,5	NEVŞEHİR	48,3
AKSARAY	53,7	KOCAELİ	54,2	İSTANBUL	47,3
YOZGAT	50,4	KASTAMONU	51,4	AKSARAY	46,6
KİRŞEHİR	49,9	KARABÜK	49,4	GAZİANTEP	45,7
İSTANBUL	47,1	İSTANBUL	47,5	KAYSERİ	44,0
IĞDIR	47,0	ANTALYA	42,4	YOZGAT	43,6
KAYSERİ	46,1	BURSA	41,9	KOCAELİ	42,7
KÜTAHYA	43,7	İZMİR	41,0	KİRŞEHİR	42,3
HATAY	42,6	MERSİN	39,5	HATAY	40,8
BAYBURT	41,7	KAYSERİ	38,8	IĞDIR	39,5

(*) Kıymetli maden depo hesapları dahil.

KREDİLERDEKİ DOLARİZASYON

- Varlıklarda olduğu gibi yükümlülüklerde de yüksek oranda dolarizasyon bulunuyor.
- 2016 sonu itibariyle 1 trilyon 733,6 milyar TL olan yurt içi kredilerin 602,1 milyar lira ile yaklaşık yüzde 35'i döviz cinsinden.
- Sektörler bazında dolarizasyon oranı kıymetli maden kredilerinde yüzde 100, ihracat kredilerinde yüzde 85,2, ihracat garantili yatırım kredilerinde yüzde 79,9.
- Dolarizasyon oranında bunları yüzde 77,5'le diğer yatırım kredileri, yüzde 66,2 ile iskontolu işlemlerden alacaklar, yüzde 42 ile işletme kredileri izliyor.

- Buna karşılık tüketici kredileri ve kredi kartlarında yabancı para cinsinden yükümlülüklerin oranının son derece düşük düzeylerde olduğu görülüyor. Bunda, 1990'lı yıllarda döviz kredisi kullanan yurttaşların 2001 krizindeki rekor devalüasyon yüzünden yaşadığı büyük dramlardan çıkarılan dersin de etkisi bulunuyor.

Kredilerin TL ve yabancı para dağılımı (Aralık 2016; Milyon TL)

	TÜRK PARASI	YABANCI PARA	TOPLAM	Kredilerde dolarizasyon (%)
İskontolu İşlemlerden Alacaklar	15.454,1	30.327,4	45.781,5	66,2
İhracat Kredileri	12.484,3	71.953,5	84.437,8	85,2
İthalat Kredileri	2.751,4	205,4	2.956,8	6,9
İhracat Garantili Yatırım Kredileri	2.108,1	8.394,4	10.502,5	79,9
Diğer Yatırım Kredileri	33.161,9	114.497,3	147.659,1	77,5
İşletme Kredileri	315.686,1	228.590,6	544.276,7	42,0
İhtisas Kredileri	88.254,8	6.396,9	94.651,7	6,8
Fon Kaynaklı Krediler	8.173,0	353,5	8.526,5	4,1
Tüketici Kredileri	337.396,6	197,8	337.594,4	0,1
Kredi Kartları	102.067,3	114,5	102.181,8	0,1
Müşteri Adına Menkul Değer Alım Kredileri	583,0	0,0	583,0	0,0
Kıymetli Maden Kredileri	0,0	3.812,3	3.812,3	100,0
Faktöring İşlemlerinden Alacaklar	1.657,4	531,4	2.188,9	24,3
Kar Zarar Ortaklığı Yatırımı	277,2	37,0	314,2	11,8
Diğer Krediler	211.279,5	136.831,7	348.111,1	39,3
Toplam	1.131.334,7	602.243,8	1.733.578,4	34,7

KOBİ KREDİLERİNİN 5'TE 1'İ YABANCI PARA CİNSİNDEN

- Türkiye ekonomisinde üretim, istihdam ve ihracattaki payı ile önemli bir yere sahip olan küçük ve orta boy işletmelerin (KOBİ) bankalardan kullandığı kredilerin de yaklaşık beşte biri yabancı para cinsinden.
- KOBİ'lerin Aralık 2016 itibariyle 421,9 milyar liraya ulaşan toplam nakdi kredi stokunun da yüzde 19 oranındaki 80,3 milyar liralık bölümünü yabancı para cinsi krediler oluşturuyor.
- KOBİ'lerin 2006 sonu itibariyle sadece 9 milyar TL düzeyinde bulunan yabancı para cinsi kredilerinin 10 yılda yüzde 787,6 (8 kat) arttığı dikkati çekiyor.
- KOBİ kredilerinde işletme ölçeği büyüdükçe, kredilerde dolarizasyon oranı artıyor. Söz konusu oran mikro işletmelerin kredi stokunda yüzde 8,5, küçük işletmelerde yüzde 16,2, orta büyüklükteki işletmelerde ise yüzde 28 düzeyinde.
- KOBİ'lerin kullandığı yabancı para cinsinden kredilere ait hesap sayısı 20 bin 909'a ulaştı. Bunun 4.703'ü mikro, 6.820'si küçük, 9.386'sı ise orta büyüklükteki işletmelere ait.

KOBİ'lerin Nakdi Kredi Stoku (Aralık 2016; Milyon TL)

	TP	YP	Toplam	Dolarizasyon (%)
Mikro İşletmelere Kullandırılan	100.308,9	9.362,3	109.671,3	8,5
Küçük İşletmelere Kullandırılan	117.473,0	22.680,3	140.153,3	16,2
Orta Büyüklükteki İşletmelere Kullandırılan	123.814,0	48.217,9	172.031,8	28,0
TOPLAM	341.595,9	80.260,6	421.856,4	19,0
<i>Toplam KOBİ Niteliğindeki Müşteri Sayısı</i>	<i>2.886.819</i>	<i>20.909</i>	<i>2.907.728</i>	
<i>-Mikro İşletme</i>	<i>2.252.503</i>	<i>4.703</i>	<i>2.257.206</i>	
<i>-Küçük İşletme</i>	<i>485.347</i>	<i>6.820</i>	<i>492.167</i>	
<i>-Orta Büyüklükteki İşletme</i>	<i>148.969</i>	<i>9.386</i>	<i>158.355</i>	

DEĞERLENDİRME

Veriler, Türkiye ekonomisinde oldukça yüksek düzeylerde bir dolarizasyon (para ikamesi) olduğunu ortaya koyuyor.

Ülkemizde dolarizasyon daha çok, ulusal paraya güvenin yetersiz kalması yüzünden enflasyon ve ekonomideki diğer nedenlerin getirdiği belirsizliklere karşı geliştirilen bir korunma yöntemi olarak öne çıkıyor.

Uzun yıllar yüksek enflasyonla yaşama nedeniyle elde para tutmanın maliyetinin fazlalığından çekinen çoğu kişi, elde tutma maliyeti az olan dövize güvenerek döviz alıyor ve paralarını yüksek enflasyonun negatif etkilerden bu şekilde koruyor.

Para biriktirmek ve tasarruf etmede hala döviz tercih eden, döviz cinsinden finansal varlık edinen önemli çok büyük bir kesim bulunuyor.

Ayrıca yüksek maliyetli ticari alım ve satışlarda taraflar gelirlerini garantilemek için yine başka ülkelerin para birimlerini tercih ediyorlar. Çeşitli yerlerdeki kira ödemelerinde, daire satışlarında, bazı mal ve hizmetlerin alış-verişlerinde ve bazı ihalelerde, işlemler döviz üzerinden yapılıyor.

Dolarizasyon, uluslararası düzeyde senyoraj hakkının devri anlamına geliyor. Yerli para yerine döviz kullanıldığımız ölçüde, dövizin ait olduğu ülkeye kağıt para üzerinde yazılı değer kadar mal ve hizmet satın alma hakkını bedava sunmuş oluyoruz. Bu durumda karşı ülke sadece kağıt para basma maliyetine katlanıyor.

Ulusal ekonomide dolarizasyon oranı arttıkça:

- Merkez Bankası ve diğer kurumların enflasyon, faiz, yatırım, büyüme ve istikrar politikalarının etkinliği azalıyor.
- Dolarizasyon nedeniyle kurlarda aşırı bir yükselme ortaya çıkarsa gelir dağılımı bozuluyor, dolar borcu olanlar daha da yoksullaşiyor.
- Döviz aşırı yüklenme, ani çıkışla ekonomik krize neden olabiliyor.

DOLARİZASYONLA MÜCADELE GEREĞİ...

Bir ülkenin; kendi parasının bir anlamda tedavülden kalkması, yerine başka bir paranın geçmesi anlamına gelen dolarizasyonu sessiz biçimde izlenmesi beklenemez.

Bu nedenle;

- **Ekonomi yönetiminin; dolarizasyonla mücadele kapsamında hem yurttaşları yabancı para kullanımından vazgeçirmeye,**
- **Hem de ulusal para kullanımını özendirmeye yönelik uygulamalara gitmesi gerekiyor.**

DOLARİZASYONDAN KURTULMAK İÇİN YAPILMASI GEREKENLER

Bu yönde izlenecek başlıca politikalar şöyle sıralanabilir:

- Siyasi alanda “istikrarsızlık” ve risk algısının olmadığı bir ortam ve istikrarlı bir ekonomi yönetimi,
- Enflasyonun, sosyo ekonomik açıdan gelişmiş ülkelerdeki düzeyi yakınsayan yüzde 2-3'lere çekilmesi,
- Mevduat ve diğer TL tasarruf araçlarına enflasyonun bir miktar üzerinde faiz getirisi,
- Kamu ihalelerinin TL üzerinden yapılması,
- Mega yatırımların yap-işlet veya yap-işlet-devret yöntemiyle yaptırılmasında yabancı para birimleri yerine TL'nin esas alınması. Bu tür yatırımlardan yararlanan yurttaşların ödeyeceği ücretler ya da yüklenicinin zarar etmesinin önlenmesi için devletçe taahhüt edilen gelir garantisinde dövize endeksleme yerine, TL bazında belirlenecek tutarların enflasyona endekslenerek sürekli reel tutulması,
- Kamunun kendi varlıklarını TL araçlarda tutması,
- Özel sektörün döviz cinsi yükümlülüklerinin minimize edilmesi, döviz pozisyon açıklarının kapatılması ya da tolere edilebilir düşük düzeye çekilmesi,
- Ticari hayatta, alış veriş, kira ve diğer sözleşme işlemlerinde, ödemelerde TL kullanımının özendirilmesi,
- TL cinsinden tasarruf ve borçlanmaların teşvik edilmesi,
- Ekonomiyle ilgili plan, program vb. metinlerde gerçekleştirilebilir hedefler konulması, bu hedeflere bağlı kalınması ve ulaşmak için en üst çabanın gösterilmesi,
- Devletin yurtiçi borçlanmalarını tamamen TL cinsinden yapması, dövize endeksli borçlanmaması,

- Kayıt dışı ekonominin üzerine gidilerek küçültülmesi. Ekonomik faaliyetlerin tamamına yakınının kayıt içine alınması için gayret gösterilmesi.
- Cari açığın kapatılmasına yönelik olarak, ülkenin döviz gelirlerini artırıcı, döviz giderlerini kısıtıcı etkin politikalar geliştirilmesi, (Ülke ne kadar az döviz açığı verirse dolarizasyondan o denli uzaklaşır)
- Sağlıklı işleyen bir ekonominin temel şartı olan üretime ve ihracata dayalı bir ekonomik yapının inşası,
- Sanayi üretiminde ithal girdiye bağımlılığının azaltılması, yerli ara malı sektörlerin teşvik ve desteklerle geliştirilmesi, bu sayede ihracatın katma değeri artırılarak ülkeye bu yolla net döviz girdisinin artırılması,
- Yurttaşlarda ithal ürün yerine yerli ürünleri tercih etme konusunda farkındalık yaratılması.

EK: İllere göre mevduat (Aralık 2016; Milyon TL)

	TASARRUF MEVDUATI			DİĞER MEVDUAT			TOPLAM MEVDUAT		
	TL	YP	TOPLAM	TL	YP	TOPLAM	TL	YP	TOPLAM
ADANA	11.933,7	3.657,6	15.591,3	3.001,3	914,0	3.915,2	14.935,0	4.571,5	19.506,5
ADİYAMAN	1.008,6	346,0	1.354,6	467,7	48,3	516,0	1.476,4	394,3	1.870,7
AFYON	2.476,9	1.375,4	3.852,3	832,4	214,9	1.047,2	3.309,2	1.590,3	4.899,5
AĞRI	526,9	138,4	665,3	449,5	52,4	501,9	976,3	190,8	1.167,2
AKSARAY	1.336,7	1.550,5	2.887,3	516,3	69,5	585,8	1.853,0	1.620,0	3.473,0
AMASYA	990,6	427,0	1.417,6	346,1	44,7	390,8	1.336,6	471,7	1.808,3
ANKARA	51.392,7	29.154,0	80.546,8	94.961,4	37.879,8	132.841,2	146.354,1	67.033,8	213.387,9
ANTALYA	16.504,7	7.642,6	24.147,3	3.878,0	2.856,3	6.734,3	20.382,6	10.499,0	30.881,6
ARDAHAN	232,1	48,6	280,7	122,5	2,7	125,3	354,7	51,4	406,0
ARTVİN	711,3	195,4	906,7	271,4	36,0	307,3	982,7	231,3	1.214,0
AYDIN	6.915,9	2.553,7	9.469,6	1.354,5	456,1	1.810,6	8.270,5	3.009,8	11.280,3
BALIKESİR	7.523,3	3.092,2	10.615,5	1.514,6	334,7	1.849,3	9.037,9	3.426,9	12.464,8
BARTIN	948,5	464,9	1.413,4	227,2	30,7	257,9	1.175,7	495,6	1.671,3
BATMAN	960,1	294,5	1.254,6	603,5	49,6	653,1	1.563,5	344,1	1.907,7
BAVBURT	142,0	101,5	243,5	134,2	9,0	143,2	276,2	110,5	386,7
BİLECİK	685,0	212,2	897,2	340,0	28,9	368,9	1.025,0	241,1	1.266,1
BİNGÖL	423,3	198,7	622,0	282,6	8,0	290,6	705,9	206,8	912,6
BITLİS	332,1	73,5	405,6	366,8	12,0	378,8	699,0	85,5	784,4
BOLU	1.304,4	454,5	1.758,8	401,9	46,9	448,7	1.706,2	501,3	2.207,6
BURDUR	1.214,4	590,2	1.804,6	329,5	138,4	467,9	1.544,0	728,6	2.272,6
BURSA	16.842,3	8.380,1	25.222,4	6.071,7	4.375,4	10.447,0	22.914,0	12.755,4	35.669,4
ÇANAKKALE	3.223,3	766,4	3.989,7	1.055,7	85,8	1.141,5	4.279,1	852,2	5.131,3
ÇANKIRI	581,1	206,8	787,9	284,5	23,3	307,8	865,6	230,1	1.095,8
ÇORUM	1.677,6	1.006,4	2.683,9	579,7	108,9	688,6	2.257,3	1.115,3	3.372,5
DENİZLİ	6.175,2	2.991,0	9.166,2	1.997,5	1.128,4	3.125,9	8.172,6	4.119,5	12.292,1
DIYARBAKIR	2.948,7	804,3	3.753,0	1.400,7	197,2	1.597,9	4.349,3	1.001,6	5.350,9
DÜZCE	1.008,5	449,9	1.458,3	381,1	105,4	486,5	1.389,5	555,3	1.944,8
EDİRNE	2.701,5	816,2	3.517,7	616,8	290,7	907,5	3.318,3	1.106,9	4.425,1
ELAZIĞ	1.814,8	958,3	2.773,2	632,2	78,5	710,7	2.447,0	1.036,9	3.483,9
ERZİNCAN	900,8	510,3	1.411,1	325,9	27,4	353,3	1.226,7	537,7	1.764,4
ERZURUM	1.343,6	495,5	1.839,1	953,9	87,3	1.041,2	2.297,5	582,8	2.880,4
ESKİŞEHİR	5.214,8	2.174,2	7.389,0	2.214,7	523,3	2.738,0	7.429,5	2.697,5	10.127,0
GAZİANTEP	4.450,4	2.365,4	6.815,8	2.412,8	3.404,9	5.817,7	6.863,2	5.770,3	12.633,5
GİRESUN	1.834,5	936,9	2.771,4	447,1	86,5	533,6	2.281,5	1.023,4	3.305,0
GÜMÜŞHANE	373,1	213,2	586,2	141,7	3,6	145,3	514,7	216,8	731,5
HAKKARİ	260,2	37,6	297,8	495,0	14,4	509,3	755,1	52,0	807,1
HATAY	5.823,2	4.316,7	10.139,9	1.428,3	681,2	2.109,4	7.251,5	4.997,8	12.249,3
İĞDIR	340,8	302,6	643,4	152,9	20,1	173,0	493,7	322,8	816,4
İSPARTA	2.326,3	1.080,8	3.407,1	679,1	79,7	758,7	3.005,4	1.160,5	4.165,8
İSTANBUL	187.212,6	166.561,0	353.773,6	148.467,6	134.141,0	282.608,6	335.680,2	300.702,0	636.382,2
İZMİR	40.437,4	18.375,4	58.812,8	10.702,2	7.430,8	18.133,0	51.139,7	25.806,2	76.945,9
K.MARAŞ	2.021,6	1.429,5	3.451,1	937,8	281,3	1.219,1	2.959,4	1.710,8	4.670,2
KARABÜK	1.063,2	293,3	1.356,5	335,5	327,4	662,9	1.398,7	620,7	2.019,4
KARAMAN	950,2	642,6	1.592,7	382,3	195,8	578,1	1.332,4	838,4	2.170,8
KARS	619,8	167,1	786,9	372,2	10,5	382,7	992,0	177,6	1.169,6
KASTAMONU	1.391,4	391,2	1.782,6	442,1	467,1	909,2	1.833,5	858,3	2.691,8
KAYSERİ	4.883,4	4.177,4	9.060,8	2.177,9	1.377,9	3.555,8	7.061,3	5.555,3	12.616,6
KIRIKKALE	855,2	277,2	1.132,4	294,4	25,7	320,0	1.149,6	302,8	1.452,4

KIRKLARELİ	2.421,1	730,8	3.151,9	511,8	57,6	569,4	2.932,9	788,4	3.721,3
KIRŞEHİR	877,3	875,0	1.752,3	371,4	40,8	412,2	1.248,7	915,9	2.164,5
KİLİS	213,7	91,4	305,1	278,7	13,7	292,4	492,4	105,0	597,5
KOCAELİ	8.872,1	3.569,9	12.442,0	7.010,5	8.280,3	15.290,8	15.882,6	11.850,2	27.732,8
KONYA	7.203,1	4.044,2	11.247,3	3.371,4	954,9	4.326,3	10.574,5	4.999,1	15.573,7
KÜTAHYA	1.456,7	1.131,0	2.587,7	698,0	157,5	855,5	2.154,7	1.288,5	3.443,2
MALATYA	2.485,7	1.133,3	3.619,0	690,9	177,7	868,5	3.176,6	1.310,9	4.487,5
MANİSA	5.789,3	1.669,6	7.459,0	2.092,7	726,5	2.819,2	7.882,0	2.396,1	10.278,2
MARDİN	890,2	459,1	1.349,3	646,7	56,7	703,4	1.536,9	515,8	2.052,7
MERSİN	9.236,8	3.358,5	12.595,3	2.144,2	1.402,7	3.546,9	11.381,0	4.761,2	16.142,2
MUĞLA	9.473,3	4.051,4	13.524,7	1.452,7	568,7	2.021,4	10.926,0	4.620,1	15.546,2
MUŞ	336,7	118,0	454,6	319,2	11,3	330,5	655,9	129,3	785,2
NEVŞEHİR	1.034,2	1.279,2	2.313,4	374,3	38,4	412,7	1.408,5	1.317,6	2.726,1
NİĞDE	1.014,9	367,9	1.382,8	396,6	33,2	429,8	1.411,5	401,1	1.812,6
ORDU	2.516,0	889,5	3.405,4	585,4	64,8	650,1	3.101,3	954,3	4.055,6
OSMANİYE	1.152,5	267,4	1.419,9	388,4	34,6	423,0	1.540,9	301,9	1.842,9
RİZE	1.322,3	475,3	1.797,6	586,7	63,1	649,7	1.909,0	538,4	2.447,4
SAKARYA	3.184,9	1.824,6	5.009,5	1.148,6	507,7	1.656,3	4.333,5	2.332,3	6.665,7
SAMSUN	4.922,8	2.081,0	7.003,8	1.506,3	479,5	1.985,8	6.429,1	2.560,5	8.989,6
ŞİRT	473,2	76,8	550,0	440,2	21,6	461,8	913,4	98,4	1.011,8
SİNOP	856,8	372,8	1.229,6	263,1	23,4	286,6	1.119,9	396,2	1.516,2
SİVAS	2.327,8	1.417,6	3.745,4	816,4	135,3	951,7	3.144,2	1.553,0	4.697,2
ŞANLIURFA	1.953,2	478,6	2.431,7	1.097,7	91,5	1.189,1	3.050,8	570,0	3.620,9
ŞIRNAK	443,2	149,2	592,4	592,9	62,7	655,6	1.036,2	211,9	1.248,0
TEKİRDAĞ	5.252,1	1.645,0	6.897,1	1.308,5	706,6	2.015,1	6.560,6	2.351,6	8.912,2
TOKAT	1.367,2	537,0	1.904,2	483,7	26,0	509,6	1.850,8	563,0	2.413,8
TRABZON	4.280,0	2.260,3	6.540,4	1.290,3	275,2	1.565,4	5.570,3	2.535,5	8.105,8
TUNCELİ	574,4	289,3	863,7	145,5	5,7	151,2	719,9	295,0	1.014,9
UŞAK	2.068,7	1.461,2	3.529,9	460,7	95,2	555,9	2.529,4	1.556,4	4.085,8
VAN	1.414,9	315,6	1.730,5	726,0	30,0	756,0	2.140,9	345,6	2.486,5
YALOVA	1.443,3	856,3	2.299,5	402,0	190,6	592,6	1.845,3	1.046,8	2.892,1
YOZGAT	1.100,9	1.119,0	2.219,9	381,6	28,6	410,3	1.482,5	1.147,6	2.630,2
ZONGULDAK	3.593,8	1.733,1	5.326,8	1.102,5	481,5	1.584,0	4.696,3	2.214,6	6.910,9
TÜRKİYE	498.392	314.827	813.219	330.870	214.656	545.526	829.262	529.483	1.358.745

(* Kiyetli maden depo hesapları dahil.

Kaynak: BDDK